

180 jako vědecké vykořistění a zároveň ušetření síly pracovní v taylorismu, ano i ta posmívaná „křesťanská věda“ Mary Bakerové, snažící se léčiti nemoci a vymítati ďábly, jak o tom četla v evangeliích a ve Skutcích apoštolů, — theologie daná do služeb života a toužící po tom, aby neshnila v knihách, nýbrž proudila světem pod božím sluncem na čerstvém větru ...

Musíme překonati klam, že národní duše jest jediná a nezměnitelná. Jako osobnost jednotlivcova může býti několikerá, jako jsou v ní možny náhlé a nečekané převraty — moderní psychologie zaznamenává a studuje podrobně takové případy —, stejně tak jest možna mnohotnost duše národní, a nejen možna: uskutečňuje se neustále a skoro před našimi zraky a zcela patrně a viditelně. Život její jest v tom, že tvoří si neustále nové a nové výrazy. Staré odpadávají, nové tísni se na jejich místo a rozpučávají se nejinak než nové listí nebo nové květy, když byly staré odpadly. Národnost v starém tradičním smyslu slova byl také jen jeden její výraz: obmezený a dočasný. Neboť národnost není a nemůže býti cílem sama sobě, právě jako není cílem sám sobě stát. Engels napsal kdysi, že v museu budoucnosti budou ukazovati jednou dnešní stát jako předhistorickou starožitnost vedle kamenné sekery; a měl pravdu. Jeho slova jsou blízka naplnění.

Ale čeho nikdy nebude v tomto starožitnickém museu budoucnosti, jest tvořivý duch lidský, stále se nejen převtělující, ale i vtělující se stále v cosi širšího a vyššího; trhající staré formy a tvořící formy nové; dobývající nových a nových prostorů, zalidňující a *zlidšťující* postupně celý kosmos ...

Prázdné, vyšeptalé formulky, skořepiny vajec, z nichž se vyklubali a vyletěli duchovní ptáci, budou ukazovati v tomto museu; písek, který zůstal, když otekla řeka života. Ale tvorby v duchu a pravdě neobejme žádná skříň musejní, byť byla větší než Václavské náměstí.

O duši národa

181

Jen pro čtenáře pozorné

Duše národa jest něco, co se nesmírně dlouho v skrytu vytváří, ještě déle ustavuje a naposledy teprve a nejpozději projevuje ve vrcholných dějinných krisích. Předvídati ji a její rozhodnutí jest velmi nesnadné, ne-li nemožné: jest to hromadné svědomí nadosobní, které ve všem přesahá a převyšuje soukromé svědomí jedinečné. Ukázalo se to i v této poslední světové válce: kdo by byl řekl, že Belgie, která byla známa jen jako země kupecká a obchodní, nebo Amerika, která nám byla líčena jako ztělesněná honba za dolarem, nesnesou porušení neutrality Německem a objeví se velkodušnými a heroickými hajitelkami práva?

Jednotlivec a jeho duše má se, obrazně řečeno, k této duši národní jako buňka ve vašem těle k celému vašemu tělu a víc: k celé duši, k celé osobnosti vaší. Co může vědět a znát o vašich tužbách a přáních, ideálech i přesvědčeních, o vašem charakteru?

Duše národní obyčejně neznávají a jí velmi často nerozumívají ani vynikající jednotlivci toho kterého národa. Pokud o ní theoreticky uvažují a rozumují, vystihují obyčejně jen *svůj obraz*, promítnutý na vteřinu do jejího temna; teprve ve vrcholných chvílích svého života, kdy *jednají a se rozhodují* nejzávažnějším rozhodnutím, mohou se jí na chvíli přiblížiti nebo na vteřinu s ní splynouti.

Co z ní podávají a projevují knihy básnické, díla hudební a umělecká a naposledy díla vědecká, bývá většinou jen její vědomá a tedy konec konců proměnná část; vlastní hluboká, bezvědomá nebo spíše podvědomá část projevuje se *činy* ideální sebezáchovy a sebezáchovy ve velikých krisích dějinných.

Každá národní duše má své ideály práva, lásky, zbožnosti — zdravého, pravého, čistého života, kterých nikdo nedovede zformovati slovy. Tyto ideály vytvářely se staletí a tisíciletí tichou, temnou, bolestnou prací pokolení a pokolení: v ně vtělily se jejich poslední zkušenosti a mravní zážitky. O těchto ideálech neví obyčejně ani národ sám, pokud nebyly hrubě porušeny a uraženy útočným sousem nepřítelem, pokud mu nebyl násilím vnucován jiný ideál života, protichůdný ideálu jeho, neslučitelný s ním. Pak si jej naráz uvědomuje *v sebeobraně*; hájí jej pak vědomě a zná se k němu pak uvědoměle. To jsou vrcholné doby národního života: chvíle, kdy vědomá duše jednotlivců splývá s hromadnou duší národní, kryje se s ní, slouží jí. V poslední světové válce prožila Francie takovou vrcholnou dobu svých dějin: hájila své laskavé, lidské mezinárodní pojetí práva a spravedlnosti, svá universální práva *člověka i lidství* proti duchu temné germánské plemenné autokracie.

U nás byla na chvíli takovou dobou husitská: národné duše vypracovala si určité pojetí pravdy a zbožnosti, kterého hájila, když jí bylo vnucováno pojetí cizí a protilehlé.

Intelligence národa a duše národa jsou dvě věci zcela rozdílné; odtud ve velkých chvílích dějinných častý rozpor mezi vládou národa a jeho duší: vláda a její rozhodnutí nebývají často výrazem pravé vůle národa. Stává se, že ve velikých, rozhodných chvílích vídává národ hlouběji než jeho ta která dočasná vláda. Neboť národní duše jest něco, co není vyčerpáno státní formou, ba ani ne jazykem, uměním, církví, hospodářskými a civilizačními institucemi, ano ani ne rasou; to všecko jsou jen její dočasné výrazy a její vnějškoví nositelé, ne její podstata; ta jest ukryta hluboko pod nimi. Duše národa ve své temné, tvárné síle dějino-
tvorné jest zřejmě rázu mravního a ideálního.

* * *

Francouzové — Barrès a mnozí jiní — mluvívali o duši národní jako o životě a vlivu mrtvých na živé. Charakter národa

podle nich jest dílo dědů; duše živých jest vytvářena duší mrtvých; oblast, z níž se rozhodujeme v osudných chvílích, jest prý oblastí mrtvých — oni nám našeptávají prý rozhodnutí naše; vnitřní mravní kázeň, bez níž není národ národem, jest prý poslušnost mrtvých.

V tom všem jest kus pravdy, ale ne pravda celá.

Neboť i my, dnešní živí, jsme mrtví vzhledem k budoucnosti. Člověk, který by naslouchal duší mrtvých zcela trpně, nebude nikdy kvasem budoucnosti. Mrtví mohou a mají míti svůj hlas, kde rozhoduje se o bytí nebo nebytí národa; ale vliv jejich nemůže býti výlučný, jinak národ netvoří, nýbrž opakuje, a opakování jest smrt.

Ani duše národní není neproměnná, neboť tím by byla mrtva; ani duše národní nestojí, nýbrž vyvíjí se a proměňuje se, byť nesmírně zvolna. Ani duše národní není cílem sama sobě, nýbrž nástrojem života, a to života věčného; kde není cestou k němu, tam lépe by bylo, kdyby jí nebylo. *Corruptio optimi pessima*.

I duše národní roste, vyvíjí se, obrozuje se, a to nárazy duší jednotlivých, konflikty, jež vznikají mezi ní a nimi.

I duše národa roste. Růst je zápas: překonávání starého, formace nového. Růst duše národní ve vnějším smyslu jest přizpůsobování se novým podmínkám lidství, civilisace, kultury; národ, který toho nedovede, stárne a hyne. Ale ve *vnitřním*, hlubším smyslu jest vývoj duše národa jako vývoj všeho živého *překonáváním sobectví*. Výše života měří se tím a jen tím; lenost, setrvačnost, opozdilost jsou jen zvláštními případy sobectví. Národ stárne a hyne v tu chvíli, kdy se v něm rozmáhá sobectví: když zpovykán a zeslaben hmotným blahobytem nedovede pojímati vyšších forem života a vzpínati se za nimi celou svou myslí, dychtí po nich celým svým žárem; když sobectví soukromé znemožnilo sobectví hromadné a vlastenecké; když každý touží jen po klidu a pohodlí a pracuje jen potud, aby si ho zabezpečil. Slovem: když nikdo v národě nejde nad sebe, není *nadosobní*. A stejně jest tomu s duší národní: krsá a scvrká se a hyne ve chvíli, kdy nic nepojímá nad sebe, kdy se vyčerpává a opisuje sebou, když

184 není nadnárodní. Život jest popírání sobectví; tvorba a růst jsou v tom a v ničem jiném — v životě jednotlivců jako v životě národů.

* * *

I záleží konec konců na nás — na každém z nás —, aby duše národa rostla. Nevíme, *jak* se to děje; ale víme, *že* se to děje a *čím* se to děje — a to nám musí a opravdu může stačit k činnosti, k tvorbě nadosobní.

Naše činy, víme určitě, nejsou prchavé a pomíjivé: mají dosah, důsledky, důsažnost, ozvěnu, velmi často ne hned viditelnou, nýbrž až po věcích patrnou. Život přítomnosti v jeho formách jest látkou života budoucnosti; formy našeho života jsou pomíjivé, ale obsah jejich jest věčný. Ale abychom získali života věčného, není jiné cesty než *pojímati časnost po vzoru věčnosti* — chtěti časnost nejlepší, nejdokonalejší, jak jen si dovedeme představit: hnístí vším úsilím, jehož jsme schopni, časnost do formy věčnosti. Jen tak si věčnost zakládáme — všecko ostatní jest klam.

Národ musí býti cestou k životu věčnému; a to znamená: musí učiti překonávati sobectví, a ne množiti je o sobectví nové — sobectví vlastenecké.

Národ musí uzákoňovati bratrství uvnitř sebe a uskutečňovati bratrství ve svém poměru k národům ostatním — jen tak jest vyšší formou života, která podává obsah věčný.

Všecky pokroky civilisace dají se vyložiti jedině jako postupná vítězství člověka nad přírodou, která jest ztělesněná osudnost a nutnost, říše nesvobody.

V starověku nebo středověku, kdy člověk neznal povahy epidemií a neuměl jim čeliti předvidavostí, byl jim podroben jako nutnosti přírodní, z níž není úniku. Profylaxí zmenšila se říše osudnosti a nutnosti — rozšířila se říše svobody.

Podobně všecky pokroky vnitřní svobody — založení říše volnosti, lásky, bratrství — jest možno pochopiti jedině jako překonávání sobectví. Věda rozptyluje osudnost; kultura musí

učiti rozptylovati sobectví. Proto duše národa jest nejvzácnější nástroj kulturní: jest velikou školou *odsobečlování*. 185

Není jiné skutečnosti kromě skutků našich.

Všecka hmota, příroda, vesmír sám jsou jen dějiny a podobství duše lidské. Co zůstavilo v nich stopu, byla jedině tvorba: to jest skutky v pravém smyslu slova, něco nesobeckého a nad-sobeckého; všecko ostatní jest pohlceno, a veliké jest mlčení po tom. Kdo nerozbíjí zděděnou formu a netvoří vším úsilím své bytosti formu novou, širší, vyšší, volnější — při stejné, ano větší zákonnosti —, jest ztracen; příživníka minulosti nezná ani přítomnost, ani budoucnost. A totéž platí pro duši národní: stanout jest zde tolik jako vracet se a sestupovat. Duše národa, která nenese ve svých hlubinách kvas nové tvorby, hotový, aby se vylil v rozhodnou dějinnou chvíli v život a uskutečnil jej jako touhu života věčného, jest mrtva.

Dobou husitskou, dobou, která uskutečnila ideál zbožnosti a bratrství, práva a pravdy, dlouho v hlubinách duše národní tajený, nemůže a nesmí se vyžít česká duše národní. Nepokládejme dnešní své formy života veřejného, hospodářského, národního za konečné; nebylo by většího hříchu proti věčnosti života. Hleďme na ně jako na něco nedokonalého a prozatímného, co musíme brzy odvrhnouti; co musíme brzy nahraditi formami vyššími a dokonalejšími, jež přiblíží nás více životu věčnému — životu lásky — než ty zde.

A jakmile nás zcela zanítí tento tvořivý žár, tato horlivost pravdy a spravedlnosti společenské, jakmile poboříme staré a budeme vytvářeti nové s celou vášní, přiblížíme se zase duši národa, splyneme s ní v tu chvíli a pochopíme ji jako cestu svobody a života.

Přestane nám býti tím, čím jest nám posud: velikým útvarem sobectví, kterým kryjí se nesčetná sobectví malá, soukromá; což jest tolik jako škola zbabělosti a duchové smrti.